

Makale Geliş | Received: 13.09.2023.
Makale Kabul | Accepted: 04.10.2023.
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1359608

Muhammet Emin ALTINIŞIK

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof.
Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum-TÜRKİYE
Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Erzurum-TURKIYE
ORCID: 0000-0001-5558-0426
emin.altinisik@erzurum.edu.tr

Halk Bilimi Açısından Kentsel Dönüşümün Kültürel Mekân Üzerindeki Etkisi

Öz

Kentler tarihi, dini ve coğrafi özellikleri yansıtan kültürel mekânlar bütünüdür. Zaman içinde kentle özdeşleşen bu mekânlar, kentin kültürel simgesi haline gelerek onu bir diğerinden ayıran en önemli faktörlerden biri olur ve kent kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynar. Kentlerin tarihi, dini ve sanatsal yapılarını oluşturan bu maddi mekânlarının yanı sıra folklor ürünlerinin de kendilerine ait yaşatım ve aktarım mekânları bulunur. Kültürel mekân olarak adlandırılan bu yerler, geleneğin aktarıldığı önemli merkezlerdir. Ancak bu mekânlar, modernleşme ve küreselleşmenin yanı sıra kentsel dönüşüm uygulamaları nedeniyle kültürel belleğin aktarımı noktasında işlevini kaybetmiştir. Mekâna dayalı olan bu değişim ve dönüşüm aynı zamanda geleneğin icracılarının kültürel üretim ve aktarımını gerçekleştirmelerine de engel teşkil etmektedir. Bu durum, ortak bellek paylaşılan deneyim çerçevesinde kültürel ifade çeşitliliğinin popüler kültür karşısında zayıflamasına hatta yok olmasına zemin hazırlamaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, kent merkezlerinde yer alan tarihi eser niteliğindeki yapıların koruma, yenileme ve canlandırma politikalarına odaklanmaktadır. Maddî miras varlıklarının geleceğe aktarılmasında sarf edilen bu gayret ne yazık ki somut olmayan kültürel miras unsurlarının aktarılması konusunda zayıf kalmıştır. Bu çalışma, somut olmayan kültürel mirasın üretim, yaşatım ve aktarım yeri olan kültürel mekânların kentsel dönüşüm karşısındaki durumunu ele almaktadır. Bununla birlikte Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarındaki koruma, canlandırma ve yenileme yaklaşımlarının geleneğin yaşatılması ve aktarılmasındaki önemine halk bilimsel bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halk bilimi, Kültür, Kültürel mekân, Kültürel miras, Kentsel dönüşüm.

The Impact of Urban Transformation on Cultural Space in Terms of Folklore

Abstract

Cities are a complete of cultural places that reflect historical, religious and geographical features. These places, which become identified with the city over time, become the cultural symbol of the city and turn out to be one of the most important factors that distinguish it from others and play an important role in the formation of the city identity. In addition to these material spaces that constitute the historical, religious and artistic structures of cities, folklore products also have their own places of survival and transmission. These places, called cultural spaces, are important centers where tradition is transferred. However, these places have lost their function in terms of transferring cultural memory due to urban transformation practices as well as modernization and globalization. This spatial change and transformation also prevent the performers of the tradition from carrying out cultural production and transmission. This situation prepares the ground for the weakening or even disappearance of the diversity of cultural expression within the framework of common memory and shared experience in the face of popular culture. Scientific studies on urban transformation practices in Turkey focus on the conservation, renovation and revitalisation policies of historical buildings located in urban centres. Unfortunately, this effort in transferring tangible heritage assets to the future has been weak in transferring intangible cultural heritage elements. This study deals with the situation of cultural spaces, which are places of production, survival and transmission of intangible cultural heritage, in the face of urban transformation. In addition, in the context of the Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage, it offers a folkloric perspective on the importance of conservation, revitalisation and renewal approaches in urban transformation practices in the survival and transmission of tradition.

Keywords: Folklore, Culture, Cultural place, Cultural heritage, Urban transformation.

Giriş

Kent ve Kentsel Dönüşüm

Farklı bilimsel disiplinlerin araştırma konusu olan kentin, alan yazınına göre çeşitli şekillerde tanımlanmış olması gayet tabiidir. Doğası gereği insan ile olan münasebeti bakımından folklorun da sahasına giren kent, en genel ifadesiyle oluşumunda coğrafyanın etkili olduğu, ekonomik, sosyal, nüfus, eğitim, sağlık, kültür, idarî gibi unsurlar bakımından merkezi özelliğe sahip yerleşim yerleri olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan toplumsal hayatı ve insan ilişkilerini biçimlendiren ve sosyal mesafeleri en aza indirerek toplumsal ilişkilerin yoğunluk kazanmasını sağlayan kent, iradi bir kuruluştur (Alver, 2019, s. 11). Kent, beşerî münasebetlerin şekillenerek yoğunluk kazandığı bir sosyal alan olarak da ifade edilebilir. Bu durum kentin insanın düşünce ve davranışlarını etkileyen farklı sosyal düzeni belirtmesinden kaynaklanmaktadır (Ersoy, 2006, s. 235; Kavruk, 2002, s. 65). Bu ilişkilerin sürekliliğinden beslenen kent hayatı ve kültüründe yerleşik olan düşünce ve davranışlar, kent kimliğinin oluşmasında temel bir öneme sahiptir. Nitekim kentleri birbirinden ayıran temel özellik, kentlerin sahip oldukları bu kimliktir.

Kent kimliğinin teşekkül etmesinde ise yapı, doğa ve insan önemli rol oynamaktadır (Kaypak, 2010, s. 375). Farklı kentlerden büyük şehirlere göçen kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde insan odaklı kent kimliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Erzurumlu, İzmirli, Urfalı, Maraşlı şeklinde nitelendirilen kişilerin sergiledikleri tutum ve davranışların mensup oldukları kentin kültürünü yansıtması, kent kimliğinin kişisel kimliğin önüne geçmesine örnek verilebilir. Yine toplumsal hayatta sıkça rastlanılan dadaş, gaggoş, efe gibi sıfatlar, kişinin sosyo-kültürel ve ahlakî yapısı kadar ait olduğu kentin kültürel kimliğini de yansıtmaktadır. Kentlerin sahip oldukları kimliklere atıfta bulunan bu durum, Türk halk edebiyatı anlatılarında da kendini göstermektedir. Anonim Türk halk edebiyatı türlerinden olan fıkralarda Kayserili, Konyalı, Çemişkezekli gibi bölge ve yöre tipleri, kentlerin sahip oldukları kültürel kimliklerin bir yansıması olarak da görülebilir. Ulusal ve uluslararası düzeyde kentleri birbirinden ayıran bu kent kimliği, aynı kentin sınırları için de geçerli olup mahalle, semt ve ilçeler arasında da farklılık arz etmektedir. Bireyler arasında sosyal statü belirteci olarak kullanılan fakat yerelde kaldığı için ulusal düzlemde az bilinen bu kimlikler, kent kimliğinin önemli unsurlarından biridir.

Kent kimliğinin yapı odaklı merkezinde mekân yer almaktadır. Maddî kültürel mirasın bünyesinde yer alan kentsel mekânlar, dinsel, toplumsal ve ekonomik açıdan kentin tarihsel süreç içindeki değişim ve dönüşümlerinin veya mimari yönünün yanı sıra kültürel katmanları hakkında da bilgi vermektedir. Kültürel miras kapsamında ele alınan mekân, maddî ve somut olmayan haliyle de karşımıza çıkmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın mekânı ise kültürün üretim, yaşatım ve aktarımının yapıldığı icra mekânlarıdır. Halk bilimi kadroları içinde yer alan *Yaşayan İnsan Hazinesi; Sözlü Gelenekler; Gösteri Sanatları; Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler; Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar; El Sanatları Gelenegi* gibi unsurlar, mekânsal açıdan kentin somut olmayan kültürel mirasını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda kültürün üretim, yaşatım ve aktarımı, kent kültürünü canlı tutarak kentsel yaşamı sürdürülebilir hale getirmekte ve kentlerin tek tipleşmesine engel olmaktadır.

Maddî kültürel mirasın korunması ve aktarılması, kent kimliği açısından ne derece önemliyse somut olmayan kültürel mirasın doğal ortamı olan kültürel mekânların korunması da o derece önemlidir. Zira kültürün korunması ve aktarılması, kültürel mekânın korunmasından geçmektedir (Oğuz, 2007, s. 30). Karmaşık ve dinamik bir yapı arz eden kentin geçmişi ile geleceği arasında kültürün yaşatım, üretim ve aktarımında köprü görevi de üstlenen bu mekânlar, sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümlerin yaşandığı alanlardır. Bu değişim ve dönüşümler, fiziksel, çevresel, toplumsal, siyasal ya da ideolojik sebeplerden olabildiği gibi kentin kendisi de değişim ve dönüşüme etki edebilir (Akkar, 2006, s. 29). Diğer taraftan deprem, sel, heyelan, savaş, yangın, insan tahribatı, amaç dışı kullanım gibi nedenlerden dolayı mekân, belli bir süre sonra bu özelliklerini kaybederek

yıkılmaya ya da kaybolmaya yüz tutmaktadır. Bu durum, yaşam şartlarını iyileştirmek, tarihi ve kültürel mekânların kaybolmasını önlemek adına birtakım tedbirlerin alınmasına sebep olmuştur ki bunlardan biri de kentsel dönüşüm projeleridir.

Kentsel dönüşüm, kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden işlevini kaybederek can ve mal kaybı açısından riskli yer haline gelen çökme ve bozulma alanlarını kültürel ve mimarî yapısına uygun olarak daha sağlıklı, güvenli ve yaşanılabilir hale getirmek şeklinde tanımlanabilir. Kentsel yenileme olarak da ifade edilen bu uygulama, Batı'da köklü bir tarihe sahiptir. İlk örneklerine sanayi devrimi öncesinde tesadüf edilen kentsel dönüşüm, 19. yüzyılda sanayileşmeye bağlı olarak yoğun nüfus artışı ve konut ihtiyacı gibi sorunları çözmeye yöneliktir. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika ve Avrupa'da savaşın getirdiği yıkımlara karşı çözüm olarak sunulan yöntemler arasında yer alan kentsel dönüşüm, daha sonraları kentlere kimlik kazandırmayı ve uluslararası pazarda kentlerin ayakta kalmalarını sağlamayı amaçlamıştır (Hacıcaferoğlu, 2023, s. 44). Türkiye'de 1950'lerden itibaren göç alan kentlerde ortaya çıkan sorunlar her ne kadar kentsel dönüşümü gündeme getirse de 17 Ağustos 1999'da yaşanan Marmara Depremi'nin etkisiyle ilk ciddi adımların atıldığı kentsel dönüşüm, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan ve 11 ili etkileyen Kahramanmaraş merkezli depremle daha da önemli hale gelmiştir. Bununla birlikte kentsel dönüşüm, sosyal, ekonomik ve toplumsal açıdan Türkiye'yi derinden etkilemesi beklenen olası İstanbul depreminin etkisini en aza indirmek için kamuoyunun öncelikli konusu olmuştur. Bu bağlamda, 31 Mayıs 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6306 numaralı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun* ile afet riski altındaki "arsa ve arazilerde fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenileme" hedeflenmiştir (Resmî Gazete, 2012). İfade edilen gelişmeler doğrultusunda Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarının afet riski altındaki alanları öncelendiği ileri sürülebilir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde yer alan Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından tanzim edilen kentsel dönüşüm projeleri ile ilgili iki kanun ve bir yönetmelik bulunmaktadır. İlki, kentsel dönüşüm projelerinde yetkilendirilen TOKİ'nin Bakanlar Kurulu Kararıyla 18.04.2002'de Resmî Gazete'de yayımlanan 2002/3888 numaralı *Toplu Konut İdaresi Kaynaklarının Kullanım Şekline İlişkin Yönetmelik*'tir (Mevzuat, 2002). Bunlardan ikincisi 03.07.2005 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 5393 sayılı Belediye Kanunu ve üçüncüsü ise yukarıda verilen 6306 numaralı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*'dur.

TOKİ, kentsel yenileme olarak ifade ettiği kentsel dönüşüm kapsamındaki hedeflerini "kentsel projelerde yaşam kalitesini artırmak, büyüyen ekonomik dengesizlikleri ve küresel baskıları dengelemek, sosyal eşitsizliği ve konut sıkıntısını ortadan kaldırmak gibi birçok sorunun çözüme kavuşturulması ile değerlere öncelik tanıyan mahalleler kurmak" şeklinde açıklamaktadır (TOKİ, 2023). Nitekim kentsel dönüşüm projeleri, plansız yapılaşmanın önüne geçilerek daha sağlıklı ve güvenli bir yaşamın yanı sıra toplumsal değerleri yaşatacak mahalleler oluşturmayı amaçlamaktadır (TOKİ, 2023). Yürürlüğe konulan *Belediye Kanunu*'nun 73. maddesinde ise kentsel dönüşüm projelerinin amacı, "konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri" uygulamak şeklinde açıklanmıştır. Tüm bu uygulamalar esas itibarıyla maddi miras olarak da bilinen kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumaya yöneliktir. Bu bakış açısıyla ele alındığında kentsel dönüşümde koruma merkezli uygulanan metot, kentin tarihi eserlerinin korunmasına yönelik gerçekleşmektedir (Hacıcaferoğlu, 2023, s. 46). Her ne kadar yürürlüğe konulan bu uygulamalarda somut olmayan kültürel miras unsurları yer almasa da kültür odaklı koruma, canlandırma ve yenileme olarak tasarlanan kentsel dönüşüm uygulamaları, kentin kültürel mekân bağlamında kimliğinin yok olmasının önüne geçmektedir. Örneğin, canlandırma ve yenileme bağlamında mekânın rehabilite

edilmesi, kültürel unsurların üretim noktasında sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. “Bu sayede yenilenen merkezler fiziki yenilemenin ve turizme açılmanın ötesinde kent kimliğinin, hayatının ve kültürünün canlanması noktasında somut olmayan kültürel mirasın canlanması ve aktarılması açısından da önemli bir işlev üstlenmektedir” (Tekin, 2021, s. 88).

Kentsel dönüşüm, küreselleşmenin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği özellikle yaklaşık son yarım asırlık süreçte halk biliminin gerek akademik gerekse uygulamalı alanında dikkat çekilmesi gereken önemli konularından biridir. Kentsel dönüşümün kültür üzerindeki etkilerini değerlendirmenin, izlemenin, bu alanda derinlemesine araştırmalar yapmanın ve sonuçlar ortaya koymanın, akademide yer alan halk bilimi uzmanlarının üzerinde hassasiyetle durması gereken konulardan biri olduğunu vurgulamak gerekir. Bununla birlikte özellikle “uygulamalı halk bilimi” kavramının literatüre kazandırılmasıyla birlikte halk bilimi uzmanlarının faaliyet alanları genişlemiş, “...müzecilik faaliyetleri yanında kurumsal ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, örgüt kültürü, toplumsal uyum meselelerine çözüm üretmek, politika tasarımı, teknolojik alanlarda bilgisayarlarla insanlar arasındaki iletişime katkı sağlayacak çalışmaların yapılması, etik ilkelerin uygulanması, şehir planlama çalışmaları, çevre düzenlemesi, iskan ve imar politikaları, film endüstrisi, sanat, yaratıcı yazarlık, eğitim, beslenme, sosyal hizmetler, hukuk, müzik, eğlence, ekonomi, göç, sosyal entegrasyon politikalarının geliştirilmesi...” (Daştan, 2022, s. 353) ve halk hayatını ilgilendiren ve etkileyen diğer bir çok konu halk bilimciler tarafından ele alınmaya başlamıştır. Bu bakış açısı doğrultusunda hazırlanan bu bilimsel makalenin halk bilimi, şehir planlama, kültürel miras yönetimi alanlarına katkı sağlayacağı ve yerel yönetimler, kültürel miras planlayıcıları ve politika geliştiricilerine farkındalık kazandıracığı düşünülmektedir.

Bu makale Erzurum ili örneğinde kentsel dönüşümün kültürel etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte kentsel dönüşümün kültür hayatına yansıyan olumsuz etkilerinin nasıl yumuşatılabileceği ve bölgesel ekonomik kalkınmaya katma değer üretebilmesi için neler yapılabileceği üzerinde öneriler de sunacaktır.

Kültürel Mekân

Kavramsal açıdan geniş bir anlama sahip olup farklı disiplinlerde çeşitli tanımları yapılan mekân, temelde belirli sınırlar içinde tanımlanan bir alanı ifade etmektedir. Amaçları doğrultusunda her birey, grup veya toplum, tarihi, coğrafı, kültürel ve iktisadi açıdan mekâna farklı anlamlar yüklemektedir. Bu anlamlardan biri de kültürün mekânla ilişkisi bağlamında ele alınan “kültürel mekân”lardır. “İnsanların etkileşime girmek, paylaşmak ya da sosyal uygulamalar ve düşünceleri değiştirmek amacıyla toplandıkları fiziksel ya da sembolik bir mekân” (Zanten, 2002, s. 4’ten akt. Gürçayır Teke, 2016, s. 47) olarak tanımlanan kültürel mekân, maddi miras ve somut olmayan kültürel miras bağlamında statik ve dinamik bir yapı arz etmektedir. Durağan bir şekilde tarihi süreci yansıtan maddi mirasın kültürel mekânı tarihi nitelikteki eserleri kapsarken kültürün üretildiği, yaşatıldığı ve aktarıldığı mekânlar ise kültürel mekânların canlı ve aktarılabilir yapısını ortaya koymaktadır. Bu durum, mekânı işlevsel hale getirerek kültürel devinim sağlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma süreçlerinde kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında *kültür mekânlarının* önemine vurgu yapan M. Öcal Oğuz bu mekânları, “doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi geçiş ritüellerine bağlı olabileceği gibi, cami, türbe, yadır, mezarlık, hıdırlık, bayram yeri gibi halk inançlarına veya bağ bozumu, yayla şenliği, köy yaşantısı gibi halk hayatına yönelik olabilir” (2007, s. 32) şeklinde açıklamaktadır. Kentlerde yer alan mekânlar fiziki yapılarının dışında kültürel üretimin ve aktarımın yapıldığı açık alanları da kapsamaktadır. Bunların dışında “kentsel kamusal alanlar” olarak tabir edilen ve halkın ortak kullanım alanları olan yollar, meydanlar, kültür merkezleri, parklar, yeşil alanları (Yasin, 2005, s. 110-111) da somut olmayan kültürel unsurların yer aldığı mekânlar olarak kabul edebiliriz.

Mekân içinde gerçekleştirilen kültürel üretim, yaşatım ve aktarım kentin ruhunu ve kimliğini yansıtmaları bakımından da önemli bir unsurdur. “Mekânlar insan, kimlik, aidiyet, hayat ve kültür ile

anlamlandırılır... İnsan mekânı yaratır, var eder. Bunu yaparken diğer taraftan mekânı kültürel karakteriyle yoğurarak ince ince işler; yaşantıları, hatıraları, anlatıları, imge ve göstergeleriyle mekânı anlamlandırır ve yarattığı mekâna hayat verir. Böylece insan, mekânı kimliğinin bir parçası haline getirir ve onunla olan aidiyetini kuvvetlendirir. Mekânlar da insanı değiştirir, dönüştürür, şekillendirir. Bu karşılıklı ilişkiler yumağı da mekânı, kültürün sergilendiği somut alanlara dönüştürür.” (Daştan, 2023 s. 86). Kent kimliğinin şekillenmesi ile ilgili tarihsel süreç içinde meydana gelen ve kentle özdeşleşerek anılmaya başlayan kültürün bileşenlerinin her biri bir mekâna sahiptir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu mekânlar, geçiş ritüellerini, halk inançlarını ve halk yaşamını yansıtmaktadır. Böylece mekân, içindeki aktörleri ile kültürün üretilmesi, aktarılması ve yaşatılmasında temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kültürel mekânlar kentin hem kimliğini hem ruhunu yansıtan birer ayna işlevi görmektedir.

Kültürlerin mekân ile korunacağı gerçeğinden hareketle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) kurulduğu günden itibaren kültürleri ve kültürel unsurları koruma ve gelecek kuşaklara aktarma noktasında birçok tavsiye kararına ve sözleşmeye imza atmıştır. Bunlar arasında 16 Kasım 1972 tarihinde imzalanan *Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi*, 15 Kasım 1989 tarihli 25. Genel Konferansı'nda kabul edilen *Popüler Kültürün Korunması ve Tavsiye Kararı* ile 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* dikkat çekmektedir (Oğuz, 2018, s. 14). Tarihsel yapılar sit alanları ve doğal zenginliklerin korunması amacıyla hazırlanan Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi maddi kültür miras unsurlarının korunmasında ön plana çıkarken Popüler Kültürün Korunması ve Tavsiye Kararı unutulmaya başlayan folklorun korunması fikrini doğurarak bir bakıma Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin temelini oluşturmuştur (Oğuz, 2018, s. 15). Bahsi geçen son sözleşmede kültürün üretme, aktarma ve yaşatma merkezli olduğu savından hareketle tanımında kültürel mekâna yer verilmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinde somut olmayan kültürel miras, “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir” şeklinde tanımlanmaktadır (Oğuz, 2018, s. 202). Folklorun üretildiği yer olan bu mekânlar, kültürel sürekliliği ve çeşitliliği olumsuz etkileyen küreselleşme, teknolojik gelişme, kentleşme gibi unsurlardan dolayı, kültürün aktarımında büyük bir öneme sahiptir (Oğuz, 2018, s. 89).

Kentsel dönüşüm projeleri taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını korumaya yöneliktir. Maddi mirasın yenilenmesi, korunması ve canlandırılması üzerine kurulmuş olan kentsel dönüşüm yasası, geleneksel unsurların üretim, yaşatım ve aktarım noktasında zayıf kalmıştır. Dolayısıyla küreselleşme ve modernleşme karşısında kentlerin yenilenmesinde kültürel mekânların ivedilikle koruma ve yaşatma programlarına alınması gerekmektedir. Çünkü kenti var eden ve sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli faktör, geleneksel unsurlar ve kültürel değerlerdir. Bu durumu fark eden uluslararası kuruluşlar somut miras ile somut olmayan kültürel mirası kapsayan bütüncül bir yaklaşım sergilemektedirler. UNESCO'nun danışman kuruluşu olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) 28.11.2011 tarihli 17. ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul ettiği *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri*'nde tarihi kentler ve kentsel alanlarının korunmasındaki tanımını somut olmayan kültürel mirası da ekleyerek genişletmiştir (ICOMOS, 2011). Ayrıca tarihi kentleri korumanın geleneksel sanatların sürdürülebilmesine ve yerel halkın yerinde kalmasına yönelik çabaları da içerdiği ifade edilen ilkelerde, tarihi kent ve alanlara müdahalelerin aynı zamanda meskunların yaşam kalitesini ve çevrenin niteliğini iyileştirmek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de yürürlüğe konulan kentsel dönüşüm yasasında somut olmayan kültürel mirasa da yer verilerek kentsel yenileme, koruma ve canlandırma süreçlerinin eklenmesi önem arz etmektedir. Böylece kültürel mekânlar, kentin sürdürülebilirliğine katkı sağlayarak kültür aktarımında önemli bir role sahip olacaktır.

Kentsel Dönüşümün Kültürel Mekân Üzerindeki Etkisi

Folklor, belirli bir ülkenin ya da bölgenin kültürel kimliğinin tanımlanmasında önemli bir rol üstlenir. Diğer taraftan kentsel dönüşüm uygulamaları, uzun süredir bölgede yaşayan sakinlerin yerinden edilmesine yol açabilecek kentsel yenilenme süreçlerini içine alır. Kentsel dönüşüm, uygulandığı yerleşim yerlerini yeniden şekillendirirken kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel kültürü olumsuz yönde etkileyebilir ve söz konusu mekânın kültürel dokusunu aşındırabilir. Kentsel dönüşümde tarihi dokuyu yansıtan mekânlar yenileme, koruma ve canlandırma yaklaşımları ile ele alınmaktadır. Tarihi dokuyu yansıtmayan fakat kültürün üretim, yaşatım ve aktarım merkezi olan mekânlar ise kültürel erozyona uğramaktadır. Fiziksel ve çevresel açıdan mekânların bozulması ya da eski işlevini kaybetmesi ile ortaya çıkan çöküntü alanlarına yönelik kentsel dönüşüm uygulamaları, kültürel açıdan olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kültürel belleğin değişimi ya da kaybı: Folklor, kültürel belleğin, topluluk kimliğinin ve aidiyet duygusunun oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir. Yerel efsaneler, festivaller, gelenekler, inanışlar bölgenin mahalli kültürüne ve karakterine katkıda bulunan unsurlardır. Kültürel bellek bir topluma ait somut ve somut olmayan kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübeler bütünü olarak tanımlanabilir. Kültürün aktarılmasında kültürel belleği canlı tuttuğu için hatırlama önemli bir rol oynar. Hatırlama kültüründe mekânın, kültürel belleği pekiştiren önemli bir unsur olduğunu söyleyen Jan Assmann, bunun için “bellek mekânları” kavramını kullanır (Assmann, 2015, s. 68). Diğer bir ifade ile hatırlama eylemini harekete geçiren unsur, mekândır. Dolayısıyla bellek mekânları kültürün korunması, yaşatılması ve aktarılmasında hatırlama ile doğrudan ilişkili olduğu için mekân ortadan kalkınca hatırlama eylemi gerçekleşmeyeceğinden kültürel bellek de silinir. Bu durum bazı kentsel dönüşüm uygulamalarında rahatlıkla görülebilir. Kentsel dönüşüm projelerinde kültürel etkinliklerin veya ritüellerin yapıldığı mekânların ortadan kalkmasıyla kültürel mekânın aktörlerinin geçmişle olan bağları zayıflayabilir ya da tümünden kopabilir. Nitekim kentsel dönüşüm projeleri kapsamında geleneksel meslekler, sözlü anlatılar, ritüeller, inanış ve uygulamalar kültürel bağlamından kopma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Örneğin son dönemlere kadar Erzurum’da kültürün yaşatıldığı ve aktarıldığı yerlerden olan Gavurboğan Mahallesi, tarihi kent merkezinde yer almaktadır. Üç Kümbetler’in güneydoğusunda bulunan ve eski ismi Hasan-ı Basrî olan mahallenin en bilindik özelliği Osmanlı-Rus savaşında sergilediği mücadeledir. 1856 yılında Erzurum’a gelerek Hasan-ı Basrî Mahallesi kadar ilerleyen Ruslar, mahalle sakinlerinin sergilediği direniş sebebiyle geri çekilip şehri terk etmiştir. Mahallelilerin Ruslar karşısında kazandıkları zaferden dolayı dönemin Erzurum valisi Feyzullah Paşa’nın teklifi ve Sultan Abdülmecid’in iradesiyle bu mahallenin ismi Gavurboğan olarak değiştirilmiştir (Özdemir, 2006, s. 104). Gösterdikleri kahramanlıktan dolayı verilen isim mahalle sakinleri arasında bir gurur vesilesi olarak kullanılmış, bunların tutum ve davranışlarına dahi sirayet etmiştir. Toplumsal uygulamalar, ritüeller, şölenlerin aktif bir şekilde gözlemlendiği Gavurboğan Mahallesi, kentsel dönüşüm ile son on beş yılda kademeli bir şekilde yok olmuş ve 2013 yılında Kırmacı, Yoncalık, Hasan Basri ve Rabia Hatun mahalleleri ile birleşerek Rabiaana Mahallesi adını almıştır. Günümüzde kentsel dönüşüm uygulamaları, kültürel mekân olan mahalle mefhumunun ortadan kalkmasına ve kültürel aktarımın akamete uğramasına neden olmuştur. Kentsel dönüşüm neticesinde mahalle sakinleri, sosyo-ekonomik sebeplerle yenileşen yerleşim yerlerine adapte olamayarak şehrin farklı bölgelerine göç etmiş ve bu durum mahalle kültürünün ortadan kalkmasını hızlandırmıştır. Kentsel dönüşümün düşük gelirli mevcut sakinlerini yerinden ederek genellikle yeni ve nispeten daha varlıklı sakinleri ve işletmeleri mahalleye çekme etkisini bu örnekte görebilmek mümkündür. Böylece mahallenin ortadan kalkması kültürel belleğin kaybolmasına da zemin hazırlamıştır.

Diğer taraftan geleneksel mesleklerin icra edildiği mekânlar da kentsel dönüşümden nasibini alan yerlerden biridir. Bu mekânlar, geleneksel mesleğin üretim, yaşatım ve aktarımının yapıldığı kültürel mekânlardır. Geleneğin ustaları tarafından yaşatılan geleneksel meslekler, bulunduğu

mahalleye/ semte ismini verecek kadar eski bir geçmişe sahiptir. Günümüzde modernleşmeye bağlı olarak yaşatım ve aktarımının zayıflamasıyla kaybolma tehlikesi yaşayan geleneksel mesleklerin mekânları kentsel dönüşüm projeleri kapsamında ortadan kalkarken dönüşen bölgede geleneksel mesleklerin sadece ismi yaşatılmaktadır. Örneğin Erzurum ili Yakutiye ilçesi sınırları içinde yer alan Kevelciler semti eskiden deri ve kürk üretim/satım işinin yapıldığı bir bölge iken günümüzde kentsel dönüşümle ortadan kaldırılmış ve sonrasında koruma, canlandırma ya da yenileme programlarına dahil edilmemiştir. Burada geleneksel mesleklerin mekânları yıkıldıktan sonra yerine modern konutlar inşa edilmiş ve bu konutlar ile bulunduğu caddeye kevelciler ismi verilmiştir. Nitekim modernleşmeye bağlı olarak işlevselliğini zamanla yitiren kevelcilik, isim olarak yaşatılmaya çalışılmıştır. Yani mekânın ortadan kalkmasıyla birlikte kevelcilik mesleği de kaybolmaya yüz tutmuştur.

Modernleşme karşısında son çeyrek asırdan beri halk bilimi unsurları zayıflamaya başlamıştır. Çağın getirdiği yeniliklere kayıtsız kalamayan toplum, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kültürel unsurlarını terk etmeye başlayarak modern hayata uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda geleneğin ustaları çıraksız kalmış ve geleneksel ürünlerin aktarımı azalmaya başlamıştır. Her ne kadar insan odaklı bir kültürel kayıp söz konusu olsa da kentsel dönüşüm projeleri ile bu kayıp hızlanmıştır. İş yeri ve konut odaklı kentsel dönüşüm kültürel mekânın yerine yaptığı mekânlarda konut ve kira fiyatlarının yüksek olması kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı olan sakinleri başka bölgelere taşınmaya zorlamış ve mahalle ile bir bütün olan kültürel unsurların dağılmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ise *kültürsüzlük*, *kültürel kimliksizlik* ve *kültürel mekânsızlık* ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2020, s. 51).

Soylulaştırma (Gentrification): Kentsel dönüşümün uygulandığı bölgedeki sosyo-kültürel yapının değişmesinin sebepleri arasında gösterilen soylulaştırma, ekonomik temelli bir toplumsal yapının ortaya çıkmasında önemli bir kavramdır. 1964 yılında ilk defa Ruth Glass'ın kullandığı soylulaştırma “gentrification” kavramı, işçi sınıfının orta sınıf tarafından yerinden edilmesi ile bölgenin sosyo-ekonomik karakterinin değişmesi olarak tanımlanmaktadır (Glass, 1964, p. 17). Dar gelirli grupların yaşadığı çöküntü alanlarına yönelik yenileme neticesinde bölgenin rehabilite edilerek üst gelir grupları tarafından tercih edilmesi olarak da görülen soylulaştırma (Yıldız & Baz, 2021, s. 141), kültürel yapının değişmesini de beraberinde getirmektedir.

Kentsel dönüşüm ya da yenileme projelerinin somut olmayan kültürel miras üzerindeki olumsuz etkilerinden biri olan soylulaştırma kapsamında tarihi kent merkezinde yer alan mahalle/semte gibi yerleşim yerlerinin yenilenmesi neticesinde bölgenin cazibe merkezi haline gelmesi ve ekonomik açıdan değerinin yükselmesi gibi nedenlerden dolayı söz konusu bölgelerdeki demografik yapı değişime uğramaktadır. Bu durum, eski mahalle sakinlerinin bölgeyi daha varlıklı birey, grup ya da topluluklara terk etmesi ile sonuçlanmaktadır. Eski sakinlerin kira ve konut fiyatlarının yüksekliği gibi sebeplerden ötürü şehrin farklı bölgelerine dağılımı, mekân kültürü bağlamında mahalle kültürünün de ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Topluluğun dağılımı ile mahalleye özgü kültürel etkinlikler, ritüeller, halk inanış ve uygulamaları kısaca somut olmayan kültürel miras unsurları da zayıflamaya başlamaktadır. Bu durum, Pierre Nora'nın *geleneğin laboratuvarları* (2006, s. 12) olarak tanımladığı mekânın da ortadan kalkmasına zemin hazırlamaktadır. Modernleşmeyle başlayan bu gibi olumsuzlukları M. Öcal Oğuz, birey, grup ve toplulukların yeni mekânlarda yeni kültürler edinerek kültürel unsurların üretildiği, yaşatıldığı ve aktarıldığı ritüel mekânlarının terk edilmesine bağlamaktadır (2018, s. 90).

Kentsel dönüşümlerde bağlamı anlaşılmayan ve ürün odaklı yaklaşımla mesleğin gelenek boyutu ihmal edilen geleneksel meslekler, soylulaştırma uygulamalarından etkilenen kültürel mekânlardan biridir. Tarihi kent merkezi dışında kalan özellikle mahalle/sokak aralarında hayatta kalmaya çalışan geleneksel meslekler, kentsel dönüşüm planlarında yer almadığı için ya yıkılmakta ya da taşınmaktadır. Bu taşınma süreci de geleneği etkilemektedir. Zira mesleğin ustası tarafından

yeni bir mekân arayışı, ekonomik durum ile doğrudan ilişkilidir. Kiralama ya da mülk alım gücüne bağlı olarak yapılan mekân arayışı, daha çok çöküntü alanları arasında olan ve kentsel dönüşüm projelerine dahil edilmemiş bölgeleri kapsamaktadır. Diğer taraftan kentsel dönüşüm projesinin uygulandığı alana yakın olup proje dışında bulunan geleneksel meslek mekânları da dönüşümden olumsuz etkilenmektedir. Arz-talep ve müşteri ilişkisi bağlamında ele alındığı zaman soylulaştırma yapılan yeni çevreye uyum sağlayamayan kültürel mekân, geleneğin ustasının çabasıyla ayakta kalmaya çalışsa da bir süre sonra kaybolmaya mahkumdur. Tüm bunlardan hareketle kültürel mekân, kentsel dönüşüm sürecinde mekânsal dışlanmaya maruz kalarak geleneksel mesleklerin ve becerilerin yaşatılıp nesilden nesile aktarılmasını zorlaştırmaktadır.

Yabancılaşma: Birey, grup ya da topluluğun kendi kültürüne kayıtsız kalması şeklinde ifade edebileceğimiz yabancılaşma, kültürel mekânların işlevini olumsuz yönde etkilemektedir. Kültürel mekânın bir kısmının ya da yarısının kentsel dönüşüm programı çerçevesinde yenilenmesi, farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Dönüşüm uygulanacak mekânın dışında bırakılan alanlar, her ne kadar kültürel belleği kısmen yansıtıyor olsalar da bunların metruk hale gelmeleri önlenememektedir. Bu durum, modernleşme ve küreselleşme karşısında ayakta kalmakta zorlanan kültürel mekânın aktarıcıları için de geçerlidir. Dönüştürülen alanlara yerleşen yeni sakinlerin kayıtsızlıkları karşısında somut olmayan kültürel miras unsurlarına sahip çık(a)mayan aktarıcılar, bu unsurlara zamanla yabancılaşmaktadır. Bu gelişmeler, kültürel ifade çeşitliliğinin ortadan kalkmasına, kitle ve popüler kültürün yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Nitekim mahalle içlerinde yer alan türbe ve ziyaretlerle ilgili inanışlar, mekânın işlevini kaybetmesine neden olan kentsel dönüşüm çalışmalarıyla birlikte azalmış hatta yok olmaya yüz tutmuştur. Örneğin Erzurum ili Gavurboğan Mahallesi'nde yer alan Hasan-ı Basrî türbesi, kentsel dönüşüm neticesinde etrafına yapılan yüksek binalardan dolayı ziyaret edilemez olmuştur. Ulaşım imkânı sunulmayan türbe, dönüştürülen mahallede kendine yer bulamayarak eski işlevini yitirmiş ve metruk bir hale gelmiştir.

Diğer taraftan maddi miras unsurlarının yanı sıra somut olmayan kültürel miras unsurları da koruma kapsamına alınırken şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece somut olmayan kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılması ve sürdürülebilir olması sağlanabilir.

Restorasyon ve Koruma: Maddi miras unsurlarının yenilenmesi ve korunmasını ele alan bu sürece geleneksel mesleklerin mekânları ile festival, şenlik ve ritüel mekânları gibi kültürel mekânlar da dahil edilebilir. Zira bu mekânlar, kültürün yaşatılıp gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli görevler üstlenmektedir. “Geleneğin icadı” veya “fakelore” gibi eleştirilere maruz kalan bu hususun henüz kentsel dönüşüme girmemiş kültürel mekânlarda uygulanması geleneği kaybolmaktan kurtarabilir. Diğer taraftan şehir planlamasında, insanların kendilerini ve kültürlerini ifade edebilecekleri alanların oluşturulması, kent kimliği ve kültürel süreklilik açısından önem arz etmektedir (Gürçayır Teke, 2016, s. 47). Bu durum, kültürel farkındalığı artırarak somut olmayan kültürel mirasa yeniden ilgi duyulmasını ve bu mirasın korunmasını teşvik edebilir. Örneğin, kentsel dönüşümde geleneksel mesleklerin mekânlarının, yerinde yenileme kapsamına alınması mesleğin geleceği için önemli bir adımdır. Aynı yerde daha modern bir mekâna sahip olan geleneğin ustası yıllardır aynı yerde mesleğini icra ettiği için müşteri kaybına uğramayacaktır. Bu durum geleneğin yaşatılmasında önemli bir adımdır. Fakat günümüzde geleneksel mesleklerin üretimi, ürünleri kadar toplumda rağbet görmemektedir. Bu da geleneksel mesleğin aktarılmasını engellemektedir. Yani geleneğin ustası çırak bulamadığı zaman mesleğin kendisi ile beraber yok olacağını düşünmektedir. Dolayısıyla kentsel dönüşümle yenileme, koruma ve canlandırma uygulaması yapılmasına rağmen geleneksel mesleği yaşatıp ve aktaracak kimse olmadığı için geleneksel mesleğin gelecek birkaç yıl içinde unutulması kaçınılmazdır. Bu gibi nedenlerden geleneğin yok olmasının önüne geçmek için UNESCO, *Ulusal “Yaşayan İnsan Hazineleri” Sistemlerinin Kurulması İçin Yönerge* hazırlamıştır. Yaşayan İnsan Hazineleri yönergede, “somut olmayan kültürel mirasın spesifik unsurlarını yüksek derecede icra etme ve yeniden yaratma bilgisine ve yeteneğine sahip olan kişiler” olarak tanımlanmıştır (Oğuz, 2018, s. 176). Yönergenin amaçlar kısmında tarihsel, sanatsal ve kültürel değerlere sahip somut

olmayan kültürel miras öğelerini yeniden üretim, canlandırma ve icra kaynaklı bilgi ve becerileri koruma hedeflenmektedir. Ayrıca yönergede çeşitli ekonomik destekler ve halkla ilişkiler sayesinde somut olmayan kültürel miras unsurlarına ait bilgi ve becerilerin öğretilmesi için genç kuşakların özendirilmesine vurgu yapılmıştır (Oğuz, 2018, s. 177). Böylece ilgisizlikten dolayı kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalan geleneksel meslekler, yetişecek yeni ustalar sayesinde kültürel hayattaki yerlerini koruyabileceklerdir.

Somut olmayan kültürel miras müzeciliği: Somut olmayan kültürel miras müzeleri, objeden ziyade onu ortaya çıkaran süreçleri korumayı ve aktarmayı hedeflemekte ve bu sayede nesnenin üretim, yaşatım ve aktarımını sağlamaktadır (Tekin, 2017, s. 161). Nitekim kentler, somut olmayan kültürel miras müzeleri kurarak kendilerine ait somut olmayan kültürel unsurların yok olmasının önüne geçmektedir. Kentsel yenilemeler kapsamında tarihi kent merkezlerinde açılacak olan somut olmayan kültürel miras müzeleri sayesinde kentin kültürü, kimliği ve değerleri korunarak gelecek kuşaklara aktarılmış olacaktır.

Bilindiği üzere kentsel dönüşümün temel hedefleri arasında yer alması da somut olmayan kültürel miras kentlerin kimliğinin oluşmasında önemli bir araçtır. Somut olmayan kültürel mirasın yasal bir zemine oturtulması ve kentsel dönüşüm, kentsel yenileme veya yerinde yenileme projelerinde buna yer verilmesi, yeni kentlerin planlanmasında kültürel unsurları etkili kılacaktır. Bunun sağlanması için kent tasarımında halk bilimcilerde söz hakkı verilmesi gerekmektedir. Nitekim mekân tasarımları çalışmaları ile bilinen Faulds, halk bilimcilerinin, kent tasarımcıları, yerel yönetimler ve mahalle sakinlerinin kapsamlı bir uygulama geliştirmelerine yardımcı olacağını söyleyerek (1994, s. 159) şehir planlamalarında halk bilimcilerin de yer alması gerektiğini ifade etmektedir. Böylece yaşatım, aktarım ve üretimi açısından kültürel mekânın daha doğru anlaşılması sağlanacak ve kültürel bellek küreselleşme karşısında inkıtaya uğramayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel dönüşüm, bir bölgenin ya da yerin çağın ihtiyaçları doğrultusuna yeniden inşa ve ihyası olarak tanımlanabilir. Kentsel dönüşümün nedenleri; yangın, sel, deprem gibi doğal afetlerin yanında, yapıların işlevini kaybetmesi, metruk yapıların çoğalıp tehlike saçması, yol-baraj yapımları, düzensiz kentleşme, göçe bağlı ani nüfus artışı, çevrenin korunması, çevre temizliği, artan ihtiyaçlara binaen altyapının tekrar düzenlenmesi şeklinde sıralanabilir. Kentsel dönüşümde mekânın fiziksel dönüşümü esas alınarak toplumun daha sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürmesi hedeflenmektedir. Ancak kentsel dönüşüm, kentin tarihsel kimliği, kültürel dokusu ve halk bilimi unsurlarını kapsayan bütüncül bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır. Zira küreselleşmenin yoğun bir şekilde hissedildiği günümüzde kültürlerin ortak bellek, paylaşılan deneyim çerçevesinde yaratımı, aktarımı ve yaşatılması kültürel mekânların ayakta kalabilmesi ile mümkündür. Bunu sağlamak adına kentsel dönüşüm/yenileme projelerinde veya ilgili kurullarda halk bilimcilerin de yer alması gerekmektedir. Kültürel koruma konusunda birikim sahibi halk bilimi uzmanları ve bu alanda faaliyet gösteren akademisyenler, kentsel dönüşüm sürecinden geçen bölgelerde halk bilimi unsurlarının belgelenmesi, kayıt altına alınması yoluyla kültürel mirasın korunmasına aracılık edebilirler. Bununla birlikte kentsel dönüşümün kültürel etkilerine dikkat çekerek bir farkındalık oluşturabilirler. Bu noktada halk bilimi uzmanları gelenekleri, ritüelleri, uygulamaları kapsayan kültürel dokümantasyon çalışmaları yapabilir; hikayeleri, anıları, deneyimleri içeren sözlü tarih araştırmalarını hayata geçirebilir; topluluk katılımını sağlayan odak grup görüşmeler, atölye çalışmaları ve kültürel etkinlikler düzenleyebilir; toplum için önem arz eden kültürel noktaları, gelenekleri, uygulamaları vurgulayan kültürel haritalamalar gerçekleştirebilir; kültürel miras hakkında farkındalığı artıracak eğitim programları geliştirebilir; kentsel dönüşümün kültürel miras üzerindeki etkilerini izleyen ve değerlendiren araştırmalar yapabilirler.

Tarihi kent merkezi sınırları içinde yer alan folklorun üretildiği kültürel mekânların, kentsel dönüşüm/yenileme çalışmalarında modern kent hayatıyla uyumlu olacak şekilde aslına uygun icra

mekânı olarak devam etmesi, kentin ekonomik kalkınması ve sürdürülebilirliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir bakıma kentsel dönüşüm, somut olmayan kültürel mirasın ham maddesi olan kültürel mekânların işlevselliğini canlandırarak kültürel markalaşmayı da beraberinde getirecektir. Yerel yönetimin söz sahipleri, kentsel dönüşümün söz konusu olduğu bölgelerde kültürel mirası korumak, yaşatmak veya canlandırmak amacıyla tarihi mekanları koruma, yerel sanatçıları ve meslek erbaplarını destekleme, geleneksel festivalleri teşvik etme noktasında yatırım planlamaları yapmalıdırlar. Bu adımların atılması kentsel dönüşümün kültürel yapı üzerindeki yıkım ve yerinden edilmesi, kaynak veya dikkat eksikliği gibi nedenlerle yakınlardaki miras alanlarının fiziksel bütünlüğüne verilebilecek zarar ve soylulaştırma gibi olumsuz etkilerinin azaltılmasında son derece önemlidir. Bu konuda şehir planlama uzmanları, ekonomik kalkınma ile kültürel mirasın korunması arasında denge kurmanın ne derece önemli olduğunu dikkate alarak kentsel dönüşüm stratejilerini oluştururken kentsel dönüşümün olumsuz etkilerini azaltmayı da hedefleri arasında bulundurmalıdırlar. Bu kapsamda miras alanlarına saygı gösterme ve korumaya yönelik kültürel miras yönetim planlarını oluştururken devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve politika geliştiriciler ile iş birliği içinde olmalıdırlar.

Kentsel dönüşüm süreçlerinde, folklorun üretim mekânlarının korunması ve sürdürülmesi, kentin tarihine ve kimliğine önemli derecede katkı sağladığı için kritik bir öneme sahiptir. Bu durum dikkate alınmadığında, modernleşme ve canlandırma çabaları, kent kültürünün ve kimliğinin kaybına sebep olabilir. Dolayısıyla kentsel dönüşüm uygulamalarının başarısı, somut olmayan kültürel mirası koruyarak ve bu mirası yeni kentin dokusuna entegre ederek artırılabilir. Bu sayede hem kent sakinlerine hem kent turizmine daha zengin ve anlamlı bir katkı sunulabilir. Kültürel mirasın hem somut hem de somut olmayan zenginliklerinin ülkelerin veya bölgelerin ekonomik kalkınmaları üzerindeki etkileri son derece değerlidir. Bu nedenle kentsel dönüşümde yukarıda dikkat çekilen hususlara özen gösterildiği takdirde ekonomik bir faydanın da elde edileceği unutulmamalıdır. Kentsel dönüşümün etkilerinin olumlu yönde geliştirilebilmesi, somut kültürel miras alanlarının aslına uygun restorasyonu, arkeolojik alanların bakımı, somut olmayan kültür unsurlarının kayıt altına alınması ve yaşatılmasını içeren planlamalarla gerçekleştirilmesi mümkündür. Çünkü iyi korunmuş kültürel miras alanları bölgesel turizme hareket kazandırarak yerel toplum için ekonomik fayda sağlayan cazibe merkezleri olarak hizmet verebilir.

Tüm bu bilgilerden hareketle kentsel dönüşümün kültürel etkilerini öngörmek, tespitini ve analizini yapmak, izlemek ve sonuçlarını değerlendirmek konusunda akademik ve uygulamalı halk bilimi kilit bir rol üstlenmektedir. Halk bilimi, araştırma, yöntem, teorik ve uygulamalı kültür bilgisini toplum yararına kullanarak kentsel dönüşümle yok olma tehlikesi yaşayan somut ve somut olmayan kültürel mirasın kayıt altına alınması, korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli görevler üstlenecektir.

Kaynakça

Akkar, Z. M. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine Batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye. *Planlama*, 36(2), 29-38. https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/2ace86157b4a40b_ek.pdf

Alver, K. (2019). Kent imgesi. İçinde Köksal Alver (Ed.) *Kent sosyolojisi* (ss. 11-35). Çizgi Kitabevi.

Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. Ayrıntı Yayınları.

Daştan, N. (2022). Uygulamalı halk bilimi-tarihsel süreç. *Mavi Atlas*, 10(2), 346-355. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1095562>

Daştan, N. (2023). Mekânın folkloru: Ticari işletmelerin duvar dekorasyonunda kültürel unsurların yeri (Erzurum ili örneği). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (27), 79-101. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1222485>

Ersoy, R. (2006). Şehirleşme-halk kültürü ikileminde sorunlar ve bazı çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 233-238.

Faulds, S. S. (1994). Designing public spaces for people's symbolic uses. In M. O. Jones (Ed.), *Putting folklore to Use* (pp. 150–161). University Press of Kentucky.

Glass, R. L. (1964). *London: Aspects of change* (Vol. 3). MacGibbon & Kee.

Gürçayır Teke, S. (2016). Değişen kültürel mekânlar, dönüşen gelenekler: Ankara'da Hıdırellez kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez şenlikleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 44-59. <https://doi.org/10.5505/jas.2016.70299>

Hacıcaferoğlu, S. (2023). *Kentsel dönüşüm Avrupa ve Türkiye'deki yansımaları*. Tevafuk Yayınları.

Kavruk, H. (2002). *Anakente bakış Türkiye'de anakent belediyeçiliği ve kent hizmetlerinin yönetimi*. Hizmet İş Sendikası Yayınları.

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 373-392.

Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. Dost Kitabevi Yayınları.

Oğuz, M. Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Milli Folklor*, (76), 30-32. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=76&Sayfa=25>

Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut olmayan kültürel miras nedir?* Geleneksel Yayıncılık.

Oğuz, M. Ö. (2020). *Paldır kültür kentleşmeler*. Geleneksel Yayıncılık.

Özdemir, T. (2006). *Kayıbolan şehir Erzurum*. Fenomen Yayınları.

Tekin, G. (2017). Dönüşen müzecilik ve müzede öğrenme: Ankara somut olmayan kültürel miras müzesi örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(214), 155-166.

Tekin, G. (2021). Tarihî kent merkezlerinde yeniden canlandırmanın kültürel boyutu. *Milli Folklor*, (130), 84-95. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=130&Sayfa=86>

Yasin, M. (2005). Kentsel dönüşüm uygulamalarının hukuki boyutu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (60), 105-138. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-60-173>

Yıldız, A. & Baz, İ. (2021). Bütüncül planlama anlayışının kentsel dönüşüm üzerindeki etkisi: Tuzla örneği. *Journal of Technology and Applied Sciences*, 3(2), 137-150.

İnternet Kaynakları

Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanun. (2012, 31 Mayıs). *Resmî Gazete*. 10 Mayıs, 2023'te <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531-1.htm> adresinden alındı.

Toplu konut idaresi başkanlığı (TOKİ). (t.y.). *Kentsel yenileme*. 10 Mayıs, 2023'te <https://www.toki.gov.tr/kentsel-yenileme> adresinden alındı.

Toplu konut idaresi kaynaklarının kullanım şekline ilişkin yönetmelik. (2002, 18 Nisan). *Mevzuat*. 10 Mayıs, 2023'te <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20023888&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5> adresinden alındı.

Uluslararası anıtlar ve sitler konseyi Türkiye milli komitesi (ICOMOS). (2011, 28 Kasım). *Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması ve yönetimiyle ilgili Valetta ilkeleri*. 10 Mayıs 2023'te http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf adresinden alındı.

Ekler

Ek 1

Kentsel Dönüşümden Önce Gavurboğân Mahallesi ve Hasan-ı Basrî Türbesinin Batı Cephesinden Görünümü.

Kaynak: 20.05.2023'te

[https://earth.google.com/web/@39.90023861,41.27911819,1941.86778915a,0d,60y,62.2166476h,80.88590048t,0r/data=IhoKFlhE'EdWWnRuMkxRSUx6a2d1TnJBaFEQAg](https://earth.google.com/web/@39.90023861,41.27911819,1941.86778915a,0d,60y,62.2166476h,80.88590048t,0r/data=IhoKFlhE'EdWWnRuMkxRSUx6a2d1TnJBaFEQAghttps://earth.google.com/web/@39.90023861,41.27911819,1941.86778915a,0d,60y,62.2166476h,80.88590048t,0r/data=IhoKFlhE'EdWWnRuMkxRSUx6a2d1TnJBaFEQAg)<https://earth.google.com/web/@39.90023861,41.27911819,1941.86778915a,0d,60y,62.2166476h,80.88590048t,0r/data=IhoKFlhE'EdWWnRuMkxRSUx6a2d1TnJBaFEQAg> adresinden alınmıştır.

Ek 2

Kentsel Dönüşümden Sonra, Gavurboğân Mahallesi ve Hasan-ı Basrî Türbesinin Doğü Cephesinden Görünümü.

Ek 3

Kentsel Dönüşümden Önce Kevelciler Caddesi'nin Görünümü.

Kaynak: 20.05.2023'te <https://erzurumportali.com/shf/282/Yillar-Once-Rekabetin-Yogun-Oldugu-Bu-Carsinin-Bugun-Sadece-Adi-Kaldi> adresinden alınmıştır.

Ek 4

Kentsel Dönüşümden Sonra Kevelciler Caddesi'nin Görünümü.

